

Година пам'яті «Жнива скорботи»

(присвячена Пам'яті жертв голодомору)

Для учнів 5-11 класів

Мета: ознайомити учнів із страшними сторінками історії України; через відеоматеріал показати причини і результати голодомору 30х років ХХ ст.; виховувати співчуття, людяність, громадянські якості.

Обладнання: на столі: рушник, хліб, колоски. Запалені свічки.

Технічні засоби: відеофільми, презентація.

ХІД ЗАХОДУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ.

Вчитель: 28 листопада 2006 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про голодомор 1932-1933 років в Україні», в першій статті якого було визначено, що цей голодомор є геноцидом українського народу. І тепер щороку в останню суботу листопада українці пригадують ті страшні роки, які пережив увесь народ і о 16.00 ставлять на вікнах будинків запалені свічки пам'яті. (СЛАЙД 1)

Що ж це за сторінка історії нашого народу, в чому її трагічність – мета заходу.

II. ОСНОВНА ЧАСТИНА.

Учениця читає вірш.

Зроніть сльозу, бо ми не мали сліз.

Заплачте разом, а не поодинці.

Зроніть сльозу за тими, хто не зріс,

Що мали зватись гордо – українці!

Заплачте! Затужіть! Заголосіть!

Померлі люди стогнуть з тої днини,

Й благають: українці, донесіть

Стражденний біль голодної країни.

Згадайте нас – бо ж ми колись жили.

Зроніть сльозу і хай не гасне свічка!

Ми в цій землі житами проросли,

Щоб голоду не знали люди вічно.

Вчитель: Тільки в 20х роках ХХ століття українські селяни, переживши перший голод 1921-1923 років, отримали землі, почали жити й працювати для себе, самі багатіли й збагачували країну. Так почалася нова економічна політика. Прийшов Йосип Сталін і наказав селянам за безцінь здавати зерно. Селяни влаштовували бунти, відмовлялися віддавати хліб. У відповідь в 1928 році НЕП згортається й «кривавий вождь» оголошує курс на індустріалізацію та колективізацію. Село знов годує місто, непокірних селян оголошують «куркулями», забирають землю, реманент, а самих із родиною виселять за Урал, до Сибіру. Селян, що залишилися, радянське керівництво вирішило знищити голодом. Так розпочалася одна із трагічних сторінок українців – голодомор 1932-1933 років, штучний, методично і безжально спланований верхівкою ВКП (б) на чолі з Й. Сталіним. (СЛАЙДИ 2-3)

Як же жили в ті страшні роки наші співвітчизники, наші предки, рідні?

Перегляд відеофільму «Голодомор 1932-1933 років».

Під супровід презентації виступають учні (СЛАЙДИ 4-14)

1-й учень: Голодомор 1932 – 1933 рр. став для українців найбільшою трагедією і найтяжчим злочином проти цілого народу. Упродовж десятиріч підручники історії, засоби масової інформації не друкували жодного рядка про голодний 1933 рік – один з найстрашніших злочинів сталінщини проти власного народу. Злочину, перед яким

здрігається світ, і який намагались приховати в країні, що його породила. Про страшне лихо не дозволялося відкрито говорити, навіть згадувати в офіційних документах. Проте в пам'яті очевидців тих жахливих років, свідків, яких щодня стає менше й менше, пам'ять про голод, про померлих рідних і близьких довіку закарбувалася. У період демократизації і гласності «біла пляма» нашої історичної науки виведена із забуття.

Дуже важко усвідомити, що на найродючіших землях однієї із найпотужніших у світі землеробських цивілізацій в цілком нормальний за урожайністю рік загинуло від голоду, за різними відомостями від 3,5 до 10 млн. людей, майже третина яких – діти.

У кінці 1987 р. тогочасне партійне керівництво України офіційно визнало, що в 1932-1933 рр. були серйозні продовольчі труднощі, а в ряді місцевостей - голод. Починають з'являтися перші дослідження, присвячені даній тематиці

2-й учень: Голод 1932-1933 рр. – наслідок розрухи, прорахунків економічної політики, що призвело до дезорганізації й деградації сільськогосподарського виробництва, непосильних для селян хлібозаготівель, надмірного хлібного експорту, небажання колгоспників працювати в громадському господарстві, конфіскації властями у селян продовольчих запасів. Безпосередньою причиною голоду стала примусова, з широким застосуванням репресій колективізація, проведення згубної для селянства хлібозаготівельної кампанії, грубі адміністративні методи керівництва колгоспами. Голодомор став ніби страшною межею. Життя розпалося на таке, що було до нього, і те, що після.

А хліб же був. Посеред сіл, охоплених голодом, стояли церкви з позбавленими хрестами, повні зерна. Хліб гнив у тисячотонних буртах на залізничних станціях, його переганяли на спирт, відправляли за кордон. А люди пухли з голоду. Багато сіл спорожніло, а ще більше вимерло наполовину.

Найбільше вимерло селянства, яке до останнього моменту сподівалось, що партія і Сталін його врятують. Однак, голод був запрограмований ЦК ВКП(б) спеціально для українців і організований в умовах дуже доброго врожаю 1932 р. А над країною з репродукторів лунало глумливе пророчення самого генсека: «Жити стало краще, товариші, жити стало веселіше».

3-й учень: Вимученим селянам плани хлібозаготівель були не по силі. На голодуючу Україну прибула надзвичайна комісія на чолі з Молотовим. Приїхала до Харкова з особистим категоричним наказом Сталіна – взяти український хліб за будь-яку ціну шляхом самих жорстоких репресій. Сьогодні ми знаємо чимало фактів, які говорять лише про одне – злочинний характер діяльності комісії Молотова, небачену жорстокість, з якою вона викачувала хліб з голодуючих сіл. І допомагала їй у всьому місцева влада.

Саме в розпалі «молотовської вакханалії на селі» в Харкові 6 грудня 1932 р. була прийнята постанова «Про занесення на чорну дошку сіл, які злісно саботують хлібозаготівлю» за підписами В.Чубаря і С.Косіора. За цією постановою на «чорну дошку» було занесено с. Піски Баштанського району. У таких селах заборонялось проведення кооперативної і державної торгівлі, із сільських споживчих товариств вивозили всі промислові і продовольчі товари, щоб одноосібники чи колгоспники не могли купити щось із харчів у сусідніх селах чи місті, виїзд за межі даного села заборонявся, припинялась видача кредитів тощо. Цей страшний документ направлений на поголовне знищення цілих сіл разом з населенням – від грудних дітей до сивих стариків. У кінці грудня 1932 р. репресивний захід набув значного поширення, своїми рішеннями право занесення сіл на «чорну дошку» почали здійснювати райвиконкоми.

4-й учень: Саме одноосібники на собі відчули всю безжалісність сталінської репресивної машини. У сільради, де процент виконання одноосібними господарствами хлібозаготівель низький, окрім уповноважених райкомів і райвиконкомів, направлялись спецгрупи ДПУ, щоб виявити «злісних нездавачів», заарештувати їх у найстисліші строки, оформити відповідні звинувачувальні висновки. У зв'язку з тим, що суди не встигали розглядати справи, пов'язані з хлібозаготівлями, у листопаді 1932 р. почали діяти виїзні сесії

райсудів. Як констатувала постанова Миколаївського міськпарткому, «судово-слідчі органи мляво реагують на факти нездачі, нищення врожаю, зтягують розгляд справ. Суду запропоновано розглядати справи протягом 24 годин».

5-й учень: 7 серпня 1932 року Центральний Виконавчий Комітет і Рада Народних Комісарів СРСР прийняли закон «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та про зміцнення громадської (соціалістичної) власності».

Збирання колосків визначалося як розкрадання соціалістичної власності, покарання – розстріл з конфіскацією всього майна при тяжких обставинах і мінімум 10 років ув'язнення в усіх інших випадках. «Закон про п'ять колосків» - так називали його в селі. Рівно стільки потрібно для засудження. Людей засуджували за збір колосків на вже зораному колгоспному полі, за зріз колосків на власному полі, за «самоправний» помел власного хліба, за розмови про те, що план хлібоздачі нереально виконати, за приховування харчів. На літо 1933 року за цим законом було засуджено 150 000 осіб. Зокрема, засуджували дітей, які намагалися знайти хоч якусь їжу, аби не померти з голоду.

6-й учень: Смертність від голоду почалася в перші місяці діяльності молотовської комісії. З Березна 1933 р. вона стала масовою майже всюди. Органи ДПУ реєстрували численні випадки людоїдства й трупоїдства. Прагнучи врятувати від голодної смерті хоч дітей, селяни везли їх до міст і залишали в установах, лікарнях, на вулицях. Беззахисні діти нерідко ставали здобиччю канібалів. Найвищої точки голодомор досяг у літні місяці 1933 р., коли з'явилися перші овочі, фрукти, ягоди. Виснажені організми голодуючих не могли чинити опору різноманітним інфекційним хворобам.

У ті трагічні місяці Сталін спромігся визнати тільки «харчові труднощі в ряді колгоспів». У промові на організованому партапаратом Всесоюзному з'їзді колгоспників-ударників 19 лютого 1933 р. він цинічно заявив людям, які приїхали в Кремль з голодуючих областей: «У всякому разі порівняно з тими труднощами, що їх пережили робітники 10-15 років тому, ваші нинішні труднощі, товариші колгоспники, здаються дитячою іграшкою».

7-й учень: Вилучивши з села не лише товарне зерно, а фактично все продовольство, перебивши селянам можливість виїжджати за межі районів, щоб там купити щось їстівне, органи влади в центрі і на місцях призвели населення до вимирання. В кінці 1932 на початку 1933 рр. в селах Миколаївщини почався масовий голодомор. «Коли розтанув сніг, почався справжній голод. У людей розпухли обличчя, ноги та животи, вони не могли втримати сечу. Усе начисто поїли. Ловили мишей, шурів, робили те саме зі шкурами тварин та підшвами від взуття. Обтирали старі шкури та хутра, щоб приготувати собі якусь подобу локшини, і варили клей. А коли зазеленіла трава, почали викопувати коріння, їсти листя. Вживали все, що було: кульбабу, реп'яхи, проліски, іван-чай, амарант...

Липа, акація, щавель, кропива та інші рослини, що складали основний раціон селянських родин, не мали в собі багато білків. Слимаків варили, юшку споживали, а хрящове м'ясо дрібно рубали, перемішували з листям і їли. Це викликало набрякання тіла, але хоч якось сприяло виживанню.

8-й учень: Пухлі люди лежали в дворах, хатах, на вулицях. Влада ніяких заходів не вживала. Померлих вивозили підводою. У викопані ями скидали по 10-20 чоловік, поки не наповнювалась яма. Померлих ховали без трупів, замотували в рядна. Жінка ховала чоловіка і поклала поруч з мерцем ще живу дитину років шести, сказала, що вона все одно помре.

Майже в кожному колгоспі з'явилися штатні посади збирачів трупів. Цим колгоспникам давався денний наряд: збирати по хатах і по вулицях мерців, відвозити на кладовище і закопувати у братських могилах. За цю сумну працю їм давали 300-500 г. хліба.

Люди тихо вмирили, а живим було байдуже, бо вони божеволіли і дичавіли від голоду. Не в силі викопати яму, тіла померлих просто присипали землею, а на ранок могили часто були розриті зголоднілими собаками, яких ще не з'їли люди. Тижнями в хатах лежали трупи, розкладались, і нестерпний запах стояв за межами сіл.

9-й учень: Репресивна в своїй основі хлібозаготівельна кампанія 1932-1933 рр., що організована і здійснена сталінською адміністративно-командною системою, породила голодомор, за своїми наслідками тотожний геноциду. Величезні людські втрати понесла і Миколаївщина. Встановити точну кількість громадян, які загинули в ті трагічні роки, практично неможливо. По-перше, відомості про наслідки голодомору протягом десятиліть радянська влада оберігала як найважливішу державну таємницю. Ще 1934 р. документи про облік померлих під час голодомору вилучені з органів ЗАГС та сільрад співробітниками НКВС і назавжди зникли. По-друге, тоді ще Миколаївська область як адміністративно-територіальна одиниця не існувала, територія знаходилась в складі Одеської області. За даними державної статистики, 1927 р. в Одеській області померло 52,6 тис, 1931 р, – 46,4тис, 1933 р, – 159,3 тис. чоловік. Скорочення чисельності населення Миколаївщини йшло насамперед за рахунок зменшення числа жителів сільської місцевості, за період з 1926 по 1939 рр. не спостерігався навіть наймінімальніший приріст.

В кінці 1929 року, після листопадового пленуму ЦК ВКП (б), в країні почалася суцільна колективізація. Селян буквально заганяли до колгоспів. Якщо на 1 квітня 1929 року в Миколаївському окрузі було колективізовано тільки 21 відсоток усіх господарств, то в листопаді цього ж року - вже 59 відсотків господарств, а до травня 1930 року було 83 відсотки колективних господарств.

Якщо по м. Миколаєву вживались певні заходи по боротьбі з голодом, а саме: з 20 лютого 1933 року до встановленого стандарту хлібозабезпечення була запроваджена домішка у розмірі 3 відсотків соняшникової макухи, затверджувались норми видачі хліба на підприємствах міста, у червні 1933 року була встановлена середньодобова потреба реалізації комерційного хліба по м. Миколаєву – 70 тонн у день, то селяни фактично були кинуті напризволяще.

Мало того, Сталін продовжував відстоювати злочинну політику по хлібозаготівлі. 6 грудня 1932 року за підписами В. Чубаря і С. Косіора була прийнята постанова Рад наркому УРСР і ЦК КП(б)У "Про занесення на "Чорну дошку" сіл, які злісно саботують хлібозаготівлі".

10-й учень: Першими, хто насмілився назвати лихо в Україні 1932-1933 років голодом, були американський історик Джеймс Мейс та журналіст Гарет Джонс. Вони були безпосередніми свідками багатьох смертей в областях України і не могли замовчати злочин, як це приховувало радянське керівництво.

Широкого розголосу правди про голодомор людство отримали лише у 80-х роках, коли свої праці завершили Роберт Конквест, автор книги «Жнива скорботи: радянська колективізація й голодомор», і Джеймс Мейс, який працював виконавчим директором комісії дослідників при Конгресі США, які дали об'єктивну оцінку голодомору 1932-1933 років

Лише створена завдяки зусиллям української діаспори комісія Конгресу США на чолі з Дж. Мейсом назвала Голодомор 1932-1933 рр. в Україні геноцидом. Комісія покликана була встановити факти (з чим вона блискуче справилася), а не давати їм правову оцінку. З ініціативи Світового конгресу вільних українців була створена Міжнародна комісія з розслідування голоду 1932-1933 рр. в Україні під керівництвом професора шведського Інституту публічного та міжнародного права Якуба Сандберга. (СЛАЙД 15)

1-й учень: У листопаді 1989 року комісія Я.Сандберга опублікувала свій вердикт. Безпосередньою причиною масового голоду в Україні вона назвала надмірні хлібозаготівлі, а його передумовами – примусову колективізацію, розкуркулювання і прагнення центрального уряду дати відсіч «традиційному українському націоналізму». Отже, юристи побачили в Голодоморі не тільки прагнення Кремля за допомогою терору голодом нав'язати селянству невластивий йому спосіб життя, але й виокремили в терорі національну складову. Голодомор в Україні був кваліфікований як геноцид. У 2003 р. відбулося міжнародне відзначення 70-ї річниці Голодомору. Проведено спеціальне засідання Верховної Ради України 14 травня 2003 р., присвячене пам'яті жертв Голодомору, в якому не взяла участі лише фракція

комуністів. Учасники засідання ухвалили Звернення до українського народу, в якому визнали, що «...Голодомор було свідомо організовано сталінським режимом і має бути публічно засуджений українським суспільством і міжнародним співтовариством як один з найбільших за кількістю жертв факт геноциду у світовій історії».

У вересні того ж року Президент України закликав учасників 58-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН підтримати ініціативу України щодо засудження Голодомору 1932-33 рр. в Україні як акту геноциду. Розповсюджена як офіційний документ сесії ГА ООН Спільна заява делегацій держав-членів ООН щодо 70-ї річниці Голодомору в Україні 1932-33 рр. вперше в історії ООН визначила Голодомор 1932-33 рр. як національну трагедію українського народу, висловила співчуття його жертвам та закликала всі держави-члени Організації віддати данину пам'яті тим, хто загинув у цей трагічний період історії. (СЛАЙД 16-19)

Учні читають вірші (СЛАЙДИ 20-24)

Один за одним йшли у небуття
Старі, дорослі, і маленькі діти.
І не було тоді життя,
І не цвіли у полі квіти,
І сонце землю вже не гріло,
А лиш світило...
Лиш світило над селом...
А потім сльози, плач, молитва
“Не забирайте, в мене ж діти!
Облиште, нелюди, благаю!!!”
Та згинь, стара, ти нам мішаєш
У нас приказ, у нас приказ!!!»
Забилось серце швидше враз...
Ковтнула ще разок повітря
і впала мертва...
Бідні діти залишились одні...
Як вижити у цьому світі,
вони ж іще такі малі...
Блукали люди по землі.
А вражий син лише сміявся.
І звідки нелюд цей узявся
що люд наш у могилу звів
хто ж на престол його привів?
Хто підказав забрати зерна,
хто захотів щоб ми померли,
для чого все це, Боже мій?
А скільки полягло голів,
а скільки ще не народилось?
Лиш ти все бачив що робилось,
лиш ти...О, Боже мій!!!
Спустили села, полягли мільйони
Гнила земля...Опухлі, самотні
Ходили люди по селі.
Шукали щось у забутті.
І не знаходивши нічого,
під тином падали голодні,
їх всіх вивозили у яри.
Там в яму кидали усіх
Пів мертвих, мертвих і живих.

Хто в силі був –
той з смертю ще змагався
Та хоч би як він не старався
Смерть як завжди, перемогла.
Ах скільки душ тоді забрала!
А на скількох іще чекала!
Таке творилось на землі.
Батьки дітей своїх варили
Що би набратись трохи сили.
А в результаті всі злягли.
Минув той час, пройшли роки.
І у могилі давно ворог.
Змінився світ, і всі тверд
Що не було голодомору,
Що це чума, не геноцид,
Що нас мільйони не злягли!

Запалимо свічки, хвилиною мовчання
Пом'янемо всіх жертв отих страшних часів,
Коли кремлівський кат удався до знуцання
Щоб знищити народ із українських сіл.
Подумай і згадай, заплющ на хвильку очі,
Побач слабких дітей, що ловлять ховрахів,
Бо німі батьки не піднялися з ночі,
І нікому спекти оладки без муки.
Відчуй їх біль і страх... І холод у будинках,
Як їх крихкі тіла зігрітись не могли,
Який то був їм скарб – знайти якусь морквинку,
Що дивом збереглась, залишившись в землі.
О, мій святий народ, понівечений катом,
Зазнавши руйнувань всіх воєн, що були,
Ти витримав Сибір, і табори, і страти,
І цей Голодомор... і ти іще живий?
Ми зараз живемо хоч бідно, хоч у скруті,
Рятуючи свій дім від нових зазіхань,
Та не Дай Боже нам часи безбожні, люті,
Коли окрім їди – нема других бажань.
Свобода – вищий дар, за неї платять кров'ю,
І чи ми власний борг сплатили до кінця?
Згадай сьогодні всіх, хто заплатив здоров'ям
Або в жертвовник той поклав свої серця.
Запалимо свічки, помолимося в скорботі,
За тих невинних жертв Голодомору днів,
Шануймо рідний край і хліб, що кров'ю – потом
Вирощує народ, щоб кожен ситно жив.

Заключне слово вчителя: Сьогодні ми прагнемо чесно і гласно прочитати цю трагічну смертну історію українського народу, робимо спробу визначити міру вини тодішнього керівництва країни, керівництва республіки в цілому і кожного зокрема. Цього вимагає правда історії, наш час. Лише з врахуванням минулого, в тому числі і тих драматичних подій, що дав нам 1933 рік, ми можемо йти в майбутнє. (СЛАЙД 25)

Звучить пісня О. Білозір «Свіча», під супровід якої учні ставлять свічки пам'яті на стіл до рушника із хлібом та колосками.

Матеріал використано з інтернет-джерела <https://www.schoollife.org.ua/1345-2017/>